



Alexandre Kojève

Autor: Greg Johnson

První část [zde](#).

Kojève tvrdí, že dějiny končí vytvořením tzv. univerzálního homogenního státu. Jakmile pochopíme a uznáme, že všichni lidé jsou svobodní a rovní, zbývá už jen vytvořit takovou společnost, která tuto svobodu a rovnost respektuje a uznává. Tato forma společnosti musí být univerzální, nemůže být spojena s žádnou konkrétní kulturou, skončila totiž i kultura: dějiny jsou pouhým záznamem vývoje kultur a po konci dějin nemohou pokračovat ani kultury. Kultura se v jistém slova smyslu stává nepotřebnou, jelikož se nejedná o nejvhodnější prostředek k sebepoznání. Kojève uvnitř tohoto univerzálního státu rozeznává náznaky směřování k naprosté homogenizaci světa. Proto dává konci dějin jméno univerzální homogenní stát a považuje to za cosi báječného.

Vidíme to ostatně všude kolem nás: i v Bhútánu dnes zavádějí televizní vysílání. Zítra tam začnou nosit kšiltovky – samozřejmě kšiltem dozadu – poslouchat rap a nosit trička s názvy amerických značek. Nakonec se ukáže praktičtější učit se jenom jediný jazyk, angličtinu, podle jednoho z mých přátel „jazyk *par excellence*.“ A všichni budeme mluvit anglicky, všichni si budeme kupovat stejné věci, sledovat tytéž televizní pořady. Bude z nás jeden velký, šťastný, mírumilovný svět, a lidstvo bude dokonalé spokojené, protože všichni budeme svobodní a navzájem rovní. Ne všichni ale budou filozofy, tato role zůstane vyhrazena jen těm velice chytrým. V tomto ohledu si totiž rovni nebudeme. Budeme si rovni politicky.

Tak nějak, velice zjednodušeně, se dá shrnout hegelovský příběh dějin. Sice je to dost nahrubo, ale naprosto správné a přesné, alespoň tedy podle Hegelova mínění (realitu ponechejme na chvíli stranou).

Kojève popisuje konec dějin následovně: „V posledním stádiu (*final state*) už přirozeně není ani lidských bytostí.“ Proč? Protože i člověk je dějinnou bytostí a s koncem dějin se ztrácí to, co v něm je typicky lidské. **„Zdravé automaty jsou zcela spokojené. Mají své sporty, umění, erotiku atd. Nemocné putují do ústavů.“** Případně jim doktoři nasadí Prozac či nějaké jiné pilulky, aby byli šťastnější. „Z filozofů se stanou bohové. Z tyрана pouhý správce,

kolečko ve stroji vytvořeném roboty pro roboty.“

Takto vypadá jeho vize dovršení všech věcí. Kdyby před vás někdo předstoupil a vyhlásil: **„Sním o světě zdravých, dobře živených a odlidštěných robotů, ovládaných technokraty, kteří se považují za bohy,“** vyvolala by ve vás tato představa velké nadšení? Zní to jako velice podivný popis světa, který Kojève přinejmenším oficiálně považoval za utopii, tj. formu společnosti plně uspokojivou pro celé lidstvo.

Narážíme zde na vskutku zvláštní paradox: s tím jak u Kojèva roste nadšení pro konec dějin – alespoň to odív stavěné – uchyluje se ke stále hrozivějším a nevábnějším formulacím.

Queneau v roce 1947 o Hegelovi zredigoval poznámky ke Kojèvovým seminářům a vydal je jako *Úvod do četby Hegela*. Kniha byla vydávána znovu a znovu. Kojève každé nové vydání opatřoval dalšími poznámkami. Asi polovina francouzského svazku byla přeložena do angličtiny. Skvělá věc. Je tam jedna slavná poznámka, kterou Kojève připojil ke druhému vydání, aby následně ve třetí edici opatřil poznámkou i tuto poznámku. S postupným vršením poznámek se jeho vize konce dějin stává stále více znepokojivou a nevábnou.

Co se tady děje? Mistrnému rétorovi jako byl Kojève přece nemohlo uniknout, jaký účinek budou jeho slova mít. Proč tedy chválil svou vizi výrazivem, určeným k tomu vyvolávat nevolnost a odpor? To je velice zajímavá otázka.

Kojèvovy pochybnosti o konci dějiny docházejí v jeho pozdější tvorbě vyjádření v podobě teze o konci člověka. Konec dějin se stane koncem také pro člověka, který ve své řádně chápané úloze zmizí. Masy lidí na konci se podle něj stanou spíše dvounohým dobytčím, nebo také raby bez pánů.

Soudil, že **„Buržo je rab bez pána. Protože není nic, za co by byl ochoten zemřít, je duchovním otrokem“**.

Nejstrašnější pro buržou myslitelnou věcí podle něj je násilná smrt, jíž se bude za každou cenu vyhýbat. Tím nejlepším pro něj pak je pohodlný život, pro který zradí v podstatě cokoli: **„Udělejte to Julii!“ Na konci dějin vzniká společnost, v níž tvoří drtivou většinu příslušníků otroci bez pánů. Nemají ideály ani cokoli, za co by položili životy. Není pro ně nic důležitějšího, než bezpečné a pohodlné žití.**

Nepočetná a všemocná vládnoucí menšina alespoň dosáhne naprostého porozumění. Ale i tito filozofové prochází odlidštěním. Nestávají se dvounohým dobytčím, nýbrž bohy.

Zcela však chybí „obyčejní“ lidé, jimiž má Kojève na mysli ty vybavené částí duše, Řeky (Platón) nazývané *thymos*. Co je to *thymos*? Pro Platóna schopnosti zaníceně reagovat na ideály. V tom nejprimitivnějším slova smyslu se vlastně jedná jen o háklivost v otázkách cti nebo touhu, aby se k vám lidé chovali s patřičnou úctou. Tatáž věrnost ideální vizi vlastního já, která dříve vedla k soubojům na život a na smrt kvůli záležitostem cti, však může sloužit i větší věci: zemi, ideálu atp. Dokonce může splývat i s láskou k dobru jako takovou.

Kojève se domnívá, že konec dějin znamená i zánik thymické složky lidské duše. Jakmile poznáme pravdu o lidstvu – totiž že jsme všichni svobodní a vzájemně rovní – nebude mít už nikdo chuť ani důvod o cokoliv bojovat. Schopnost rozhněvat se kvůli osobní cti nebo ideologii jednoduše vymizí. Toto má Kojève na mysli, když mluví o konci člověka.

Znovu podotýkám, že to není příliš vábná vidina. Přesto se k tomuto stavu dost rychle blížíme.

Stále odlidštěnější ale jsou, jak jsem zmínil, i filozofové. Stali se bohy, tj. také bytostmi bez *thymu*: zženštilí, kosmopolitní, vykořenění atd. Létají z jednoho konce světa na druhý. Podrobují věci výkladu. Přednášejí referáty na konferencích. Popásají se u bufetových stolů a nasávají u otevřených barů. Nezažívají nic, co by je převyšovalo. Na kultury shlížejí spatra a se studeným odstupem. Sami si pak vystačí s nákupem artefaktů a jejich poloironickým vystavováním na svých krbových římsách v jakési nesourodé eklektické změti.

Zatímco Kojève pilně maloval tento velice temný nástin konce člověka, nepřestával ho označovat za sen nejen svůj, ale nás všech! K tomuto dějiny směřují a my s tím budeme naprosto spokojení. Zamilujete si to! Věřte mi! Vždyť si v tom libujete už teď! Proč ale proboha svými vyjádřeními takto oslaboval svůj argument?

Rád bych nabídnul následující výklad: Kojève byl silně ovlivněn Nietzsche, který je vlastně ve světě filozofie 19. století jakýmsi Hegelovým protipólem. Kdybyste hledali dva myslitele s co možná nejodlišnější filozofií dějin a kultury, byli by to Nietzsche s Hegelem. Nietzscheho vliv na Kojèvea byl podle mě zprostředkován v první řadě působením **Georgese Batailleho**. Ten byl svého druhu nietzscheán a domnívám se, že jak se jejich přátelství časem vyvíjelo a Kojève o všem hlouběji přemýšlel, dospěl k přesvědčení, že Bataille má v zásadě pravdu a že na Nietzscheho výkladu dějin je cosi hluboce pravdivého.

Jak tedy Nietzsche nahlížel na dějiny?

Hegel zastával lineární výklad dějin: postupují rovnou přímkou od počátku ke konci. Jejich pohyb pohání jediná zásadní potřeba, lidská touha po sebepoznání. Jakmile jej dosáhneme, dějiny skončí a to je všechno. Dospěli jsme do ráje.

Nietzschemu je naopak bližší cyklické chápání dějin. Svět a tím i dějiny podle něj uvádí do pohybu dva základní principy. Jedním z nich skutečně je potřeba sebepoznání. Tomu druhému někdy říkám „žízeň po životě“, touha cítit se naživu a dát to světu najevo.

Podle Nietzscheho začínají dějiny vzednutím životní energie, jež vede k sebepoznání, barbarskou vitalitou. S rozvojem kultury a její zvyšující se vytríbeností nás však přemýšlivost a kultivovanost vzdalují pramenům vitality naší kultury.

Kultura zprvu je pro naše zdraví nepostradatelná, jak se ale vyvíjí a stává stále vybranější, mění se ve zdroj nezdravých impulzů, úpadku a rozkladu. Dospíváme tak do fáze dekadentní kultury vysoce hloubavých, chladných, zkažených lidí, lhostejných ke cti. A co se stane, když



se dekadence dostatečně rozšíří? Všechno se zhroutí a začne rozpadat. Ze zkažených lidí totiž zdravou společnost vytvořit nelze. **Hrstka přeživších se tak navrácí k barbarismu. Všechny pavučiny detailně propracovaných teorií jsou vymety, do lidských bytostí se navrácí vitalita a dějiny začínají nanovo.**

V Kojèvově vykreslení konce dějin lze při troše snahy vysledovat prvky této Nietzscheho perspektivy. „Poslední člověk“, jímž Nietzsche označoval dekadentní a lidství zbavené lidi, je totiž skutečným dovršením Hegelovy mise všeobecné svobody a rovnosti. Poslední člověk však už nedokáže udržet civilizaci v chodu, a tak musejí dějiny začít nanovo. **Nietzscheho poslední člověk splývá s Kojèvovým popisem otroků bez pánů a pánů bez otroků, odlidštěného dvojnohého dobytka a bohů na konci dějin.** Ani jedné ze skupin se však nedostává charakteristicky lidské vitality, z níž se rodí kultura i hodnoty.

Domnívám se, že Kojèvova rozpolcenost stran konce dějin má ve skutečnosti původ v tom, že se snaží současně zpracovat dvě naprosto protichůdné teorie dějin, Hegelovu a Nietzscheho. Kojève ovšem nebyl žádný hlupák a lidé, jichž si nesmírně vážím, ho dokonce označovali za vůbec nejchytřejšího člověka, jakého kdy poznali. Jeho inteligence byla skutečně výjimečná. Byl to nejlépe informacemi zásobený a neuvěřitelně schopný mozek svého století, alespoň podle jednoho ze svých známých. Proto jistě nemůžeme to, že současně zastával dva protikladné názory, připsat na vrub nějakému hloupému přehlédnutí.

Pokusím se tuto otázku zodpovědět, nejprve bych však rád nadhodil jinou otázku. Proč Kojève hrál na obě strany studené války? Nepochybně mu při předávání tajemství KGB nemohla uniknout nemorálnost, nebo alespoň odér nečestnosti jeho chování. Proč to dělal? Proč souhlasně přitakával protikladným teoriím dějin a proč pracoval pro obě nepřátelené strany studené války? Řekl bych, že odpovědi na obě otázky spolu do značné míry souvisejí.

Na první otázku bych odpověděl následovně. Jsem následovníkem Platóna, který pro pochopení učení daného filozofa doporučuje nestudovat jen jeho slova, ale také činy a následně je dát dohromady, a tak dostat výsledek. Celkový výsledek jeho učení nám ukazuje na skutečné záměry filozofa. Ne nutně jen to, co říká, nebo jen to, co dělá, ale celkový účinek obojího na konání lidí, kteří jeho učení čtou, chápou a řídí se jím. Jedná se totiž o velice chytré muže, kteří si uvědomují pravděpodobný vliv svých spisků. Chcete-li tak porozumět významu filozofova díla, dívejte se na jeho dopad, nikoliv jen izolovaná slova nebo podobně izolované činy, ale jejich společné působení.

Jaký je účinek Kojèvova učení o modernitě? **Nelze popřít, že všichni z těch, kdo ho brali jako učitele vážně - ať už patřili na levici, pravici, krajní levici či krajní pravici - nakonec do jednoho odmítli konec dějin, vizi modernity, již Kojève halasně vyhlášoval za naplnění snu svého i všech ostatních.** Jistě nebyl tak hloupý, aby mu to uniklo. Tomu odmítám věřit.

Smysl Kojèvova učení proto vidím právě v tom: **Kojève předkládá Hegelův pohled na dějiny v tak temném a dystopickém duchu, aby proti němu u svých posluchačů zasel zárodky odporu.** Prezentoval konec dějin způsobem, který měl v lidech podnítit touhu

začít dějiny znovu, od začátku. Pokud mohou dějin započít nanovo, nutně tím přijímáme Nietzscheho cyklické pojetí místo Hegelova lineárního. Kojève tak byl dle mého určitým druhem nietzscheána a modernita jej znepokojovala natolik hluboce, že hledal způsob, jak s ní zúčtovat.

Jakou to všechno má souvislost s jeho politickou činností? Někdo by jistě mohl říct: „Určitě to hrál na obě strany studené války, protože věřil v teorii konvergence, a tak mezi nimi neviděl veliký rozdíl.“

To pro mě ale není skutečné, uspokojivé vysvětlení: Kdyby věřil, že se od sebe obě strany v zásadě neliší, proč se s plnou vervou nepustit do práce pro jednu ze stran, a tak zajistit její konečné vítězství? Na tom, kterou by si zvolil, by už ani tolik nezáleželo. Proč ale pomáhat oběma? Výše uvedeným postupem se vysvětlení nedobereme, protože napomáháním oběma stranám studené války Kojève pravděpodobně konflikt spíš pomáhal *udržovat při životě* než ukončit. Proč by měl chtít, abychom spolu stále bojovali?

Smysl to však začne dávat, pokud vyjdeme z toho, že Kojève byl v hloubi duše nietzscheán, který chtěl co možná nejdéle *zadržet* onen konec dějin, z něhož byl jeho trochu méně sofistický, popularizátorský žák Fukuyama tak nadšený.

Příliš bych se proto nedivil, kdyby jeho nesmírně nebezpečná politická hra směřovala k podobnému cíli jako „hra“ filozofická, tedy nikoliv k nastolení konce dějin, ale jejich pokračování, prodlužování konfliktu. Proč? Protože jako nietzscheán věřil, že v konečném účtování je to právě střetávání se o hodnoty, jež nás činí doopravdy lidskými. Schopnost usilovat a nakonec i umírat za ideály je naším nejvelkolepějším a nejcharakterističtější lidským rysem. A studená válka byla jedním dlouhým střetem o zásadní ideje. Bylo by tak zcela v souladu s nietzscheánským náhledem chtít tento konflikt prodlužovat, tím spíše v situaci, kdy výsledkem triumfu jedné ze stran měl být **McSvět**. Pokud tomu tak skutečně bylo, dává smysl, že se Kojève snažil hrát na obě strany. Nechtěl, aby ani jedna z nich vyhrála. Čím déle se Kojèvovi dařilo pozdržet konec dějin, tím lépe pro něj. I pro nás všechny.

A teď, když dějiny skutečně skončily, musíme přejít záložní plán, tj. znovu započít dějiny. **Na barbary čekat nemusíme. Už jsou tady.**

Závěrečná část přednášky Grega Johnsona *Alexandre Kojève & the End of History* vyšla na stránkách Counter-Currents Publishing 19. září 2018.